

## **РОЗДІЛ 2**

### **ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ДІАЛОГУ В СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

**Вікторія ОЛЕКСЮК**

#### **МЕХАНІЗМИ СТАНОВЛЕННЯ СУБ'ЄКТНОСТІ ЯК ЦІННІСНО- СМИСЛОВОЇ ОСНОВИ ОСОБИСТОСТІ**

Сучасне реформування освіти у вищій школі, як впровадження особистісно зорієнтованих технологій навчання, безперечно актуалізує проблему духовно-творчого потенціалу студента, розвитку його самостійності, формування цінностей, моральної активності. На пріоритетах освіти та виховання суттєво позначається ідея особистості як суб'єкта власної життєдіяльності, здатного визначати себе у світі, творити власну історію розвитку.

Особистісне становлення розглядається відомими вітчизняними та зарубіжними психологами як процес виникнення у ході розвитку нових якостей соціального індивіда, появи здатності бути суб'єктом моральної поведінки, тому категорія «особистість» має ціннісно-смысловий вимір. Людину як особистість характеризує не лише те, чим вона є, але і те, чим вона може стати, ставлення до себе як джерела змін, причини подій та вчинків. Тобто, для реалізації саморозвитку особистості потрібна їй власна активність, усвідомлення своєї значущості у житті. Особистість у такому контексті реалізує індивідуальний спосіб буття, а відтак є цілеспрямованою та самоорганізованою системою [8].

На початкових етапах становлення вітчизняної психології розвиток суб'єктності ставився у залежність від розвитку соціально-

діяльнісних характеристик людини. Роль діяльності у розгортанні людської суб'єктивності підтверджена багатьма фахівцями. Зокрема, М. Боришевський, В. Татенко підкреслюють, що індивід, будучи первинно активним, стає суб'єктом, вищою цілісністю у ході історичного та індивідуального розвитку через спілкування та інші види активності, набуваючи при цьому можливості усвідомлено будувати і перебудовувати свій індивідуальний досвід. Взаємодіючи із середовищем, суб'єкт відтворює об'єктивну дійсність у структурі знання, тим самим робить себе реальністю для самого себе. Таким чином, активність суб'єкта виявляється у процесі відтворення та перетворення об'єктивної реальності.

Аналіз літератури з окресленої проблематики дає підстави стверджувати, що дослідники таку провідну характеристику особистості, як суб'єктність, пов'язують з її активно-перетворюючими можливостями та здібностями, що у найбільш загальних рисах трактується як оволодіння власним буттям, творення себе, самореалізація у світі [11]. У вітчизняній психології основи суб'єктивної парадигми заклав С. Рубінштейн. Вчений сформулював проблему залежності психічного розвитку від власної активності індивіда, ввів уявлення про людину як суб'єкта свідомості, діяльності і суб'єкта життя, котрий в процесі онтогенезу поступово оволодіває здатністю усвідомлювати та перетворювати не лише навколишню дійсність, а й самого себе [10].

Можна стверджувати, що у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях суб'єктність трактується як здатність бути самостійним джерелом різних видів діяльності, що з необхідністю зумовлює відповідальність особистості за власний розвиток. Її

основними детермінантами вважаються перетворення таких вихідних передумов особистісного становлення як природне та суспільне, соціальне і біологічне у певну сукупність здібностей практично ставитися до свого внутрішнього світу, будувати життя відповідно до певного морально-позитивного задуму, що має особистісний смисл і, водночас, збігається із загальнолюдським [4, 9, 10].

Таким чином, у контексті розгляду особистості як суб'єкта пізнання, діяльності, свідомості вихідним постає поняття «суб'єкт життєдіяльності». Фахівці у царині психології особистості позначають цю іпостась людського існування як здатність робити власне життя предметом своєї уваги, аналізу, перетворення [1]. Варто зауважити, що у такому контексті поняття «життєдіяльність» особистості включає цілий спектр детермінацій: суспільний характер індивідуальної реалізації та організацію особистістю усіх сфер свого життя, здійснення нею таких життєво важливих справ як самовизначення, доцільний вибір, реалізація цінностей тощо [4].

Саме суб'єктний рівень особистості має місце, коли вона відчуває необхідність і володіє здатністю самостійно визначати зв'язок з власним життям, брати відповідальність за свою активність. Психологи також вводять низку характеристик «суб'єктивності» як вміння узагальнювати своє життя, ставитися до нього індивідуально-цілісним способом:

- міра суб'єктності (здатність змінювати дійсність);
- відповідальність за результати активності (спосіб інтерпретації дійсності);

- «диспозиційність» (здатність виробляти стосовно дійсності ціннісно-цільові ставлення).

Звернення до наукових надбань сучасної психології дає змогу стверджувати, що проблема особистості як суб'єкта тісно пов'язана із поняттям суб'єктивності. Фахівець у галузі особистісної проблематики В. Татенко розуміє її як індивідуально-особливу форму вираження проявів людини, її внутрішнього світу, у якому своєрідно відображаються зовнішні умови, інтерпретується дійсність, унікально переживається та певним способом організовується життя [8]. На думку автора, суб'єктивне – це те, що належить суб'єкту, твориться ним, задає якісну визначеність життя конкретного суб'єкта (ідеї, судження, оцінки, думки, потреби, здібності), а поняття «суб'єктний» відображає авторський характер активності людини, що конкретизується у термінах – вільний, автономний, ініціативний, творчий, відповідальний тощо [12].

З точки зору сучасного українського психолога М. Боришевського, внутрішній суб'єктивний світ є умовою, засобом, необхідним для реалізації життєвих програм зовнішньої активності особистості. Подібно до цього І. Бех зауважує, що індивід як суб'єкт центрує, інтегрує своєю активністю свій суб'єктивний світ. Отже, суб'єктивне є цілісною характеристикою внутрішнього буття людини, суб'єктність – змістовно-дійова характеристика активності суб'єкта, одна із сторін, граней суб'єктивності.

Таким чином, йдеться про здатність людини узгоджено поєднувати та реалізовувати різні аспекти своєї життєдіяльності (виробничий, споживчий, культурно-психологічний, соціально-біологічний). Це можливо на основі володіння раціональними

засобами саморозвитку, праці та відпочинку, задіявши як зовнішні, так і внутрішні умови власного розвитку [3, С. 136-137].

Тільки усвідомлене, творче ставлення до власного життя може спричинити виникнення стійкої потреби у гармонійній реалізації себе. Міра усвідомленості ставлення до власного життя зумовлюється різними уявленнями про життєві цілі, володінням різними способами і методами їх досягнення. У цьому контексті зміст життя людини полягає у розвитку своїх сутнісних сил, перетворенні потенційного в реальне, самореалізації у світі. В такому контексті, на нашу думку, варто також зауважити, що соціально-історична, унікальна для людини якість індивідуального буття проявляється у понятті життєвого шляху. Особистість торує своїм неповторним життєвим шляхом через оволодіння зовнішніми обставинами на основі здатності до самоконтролю та готовності самостверджуватися у конкретно-історичному світі.

Розвиваючись, особистість створює свою історію, її індивідуальна активність зростає, вона визначається зі своєю темою, сценарієм життя, які складаються із найголовніших прагнень, сподівань, мрій, потягів, уявлюваних перспектив та збереженого у пам'яті минулого з його успіхами та поразками. Свідоме, творче ставлення до власного життєвого шляху відображає усвідомлення особистістю цілей і смислу свого буття [2].

Свого часу видатний український психолог Г. Костюк зазначав, що пізнання процесу психічного розвитку можливе лише на основі розкриття внутрішньо притаманних йому суперечливих тенденцій, він є не інертним процесом, а «саморухом», внутрішньо необхідним, спонтанним. В. Татенко вважає, що людський індивід

на будь-якому етапі свого онтогенезу є суб'єктом – істотою, яка самостійно, незалежно і творчо реалізує свою життєдіяльність, вдосконалюється у цій якості протягом усього життя. Індивід може стати особистістю, індивідуальністю, проявляючи себе у якості суб'єкта життєдіяльності і саморозвитку, виділяючи момент ціннісно-цільового ставлення до власної психіки, покладання себе як цілі і засобу її розвитку. При цьому автор зазначає: «Суб'єктна зацікавленість» у власному розвитку якісно відрізняється у людини на різних етапах онтогенезу» [12].

Сучасна українська дослідниця З. Карпенко обстоює позицію, за якої суб'єктність є проявом реалізації особистістю свого духовного потенціалу, що репрезентує її вроджену здатність до самовизначення у системі мотиваційно-ціннісних ставлень [5]. Авторка визначила п'ять іпостасей людини як інтегрального суб'єкта духовно-психічної активності - відносний суб'єкт (індивід), моносуб'єкт (діяч), полісуб'єкт (особистість), метасуб'єкт (індивідуальність), абсолютний суб'єкт (універсальність). І. Маноха пов'язує розвиток суб'єкта із диференціацією ставлень, виробленням світоставлення засобами індивідуального «Я», яке у такому контексті виступає як відрефлексована й освоєвана самість. Позитивна перспектива життя особистості полягає у перетворенні нею власних можливостей на дійсність свого буття [3].

С. Рубінштейн, пов'язуючи розвиток особистості із диференціацією ставлень: до предметного світу, діяльності, інших людей і самої себе, звернув увагу на те, що коли вони стають стійкими, свідомими, можна говорити про становлення особистості як суб'єкта свого життя. Тоді вона окремі події вибудовує в єдиний

логічний ланцюг, самовизначається стосовно власного життя загалом, зберігає в часі свою спрямованість на досягнення найважливіших цінностей, завдань самовираження, які не вдалося реалізувати в теперішньому. «Особистість, яка усвідомила себе суб'єктом, (саму себе і свою здатність змінювати середовище і себе у ньому), самовизначилася, є відповідальною, що виражається у переживанні нею своєї причетності до соціального і особисто значущого» [10, с. 18].

Цікаву точку зору на проблему життєвого шляху висловлено видатним українським психологом В. Роменцем. На його думку, життєвий шлях – це індивідуальна історія, протягом якої формується людина як особистість, оскільки володіє універсальною обдарованістю пізнавати своє буття і на цій основі визначати своє місце у світі. Таким чином, життєвий шлях особистості є шляхом її самотворення, результатом усвідомлення нею свого призначення – досягнути повноти буття через розгортання багатьох зв'язків зі світом і відображення свого життя у ньому [9, с. 185].

К. Абульханова-Славська вважає, що виокремивши із випадкових узагальнень свої сутнісні ставлення як інтеграцію своїх провідних потреб, намірів, життєвих цінностей, особистість виробляє на цій основі спосіб взаємодії з оточуючими людьми та дійсністю, спосіб самовизначення, який авторка називає життєвою позицією. Її цілісність, гармонійність забезпечує вияв особистості як суб'єкта життєдіяльності – відповідальне ставлення до власного життя, відповідальність за свою самореалізацію. Важливою для нашого дослідження є думка психолога про те, що життєвий шлях повинен усвідомлюватися особистістю як саморозвиток її «Я».

На думку авторки, життєве самовизначення є специфічною формою суб'єкт-об'єктної взаємодії, у якій особистість постає істинним суб'єктом життєвого процесу, свідомо включається у хід подій, творчо ставиться до свого життя. За цією логікою, стати суб'єктом власного життя означає навчитися розв'язувати життєві суперечності, усвідомлюючи відповідальність перед собою та іншими за свої рішення.

Т. Титаренко, спираючись на ідею самотворення як відправну, наголошує, що через оволодіння обставинами та завдяки контролю над собою, особистість творить свою індивідуально неповторну історію, у якій біографічне та історичне органічно поєднані. Тому в концепції дослідниці досить значущою є категорія вчинку. У ньому конкретизуються, практично втілюються людські прагнення, суб'єктність особистості, котра творить себе активно і свідомо, реалізує свій сенс життя, виконує життєве призначення. Важливими є висновки авторки про те, що у людини завжди є вибір траєкторії життєвого шляху, подальшого напрямку самотворення: «вибір квантує час життя людини, вона розв'язує або ж ні свої життєві проблеми і суперечності» [13, с.232].

Таким чином, можна підсумувати, що психологічний аналіз особистості, як суб'єкта власного життєвого шляху орієнтований не лише на розкриття об'єктивних обставин, а на виявлення значущості різних подій та ситуацій для людини, повинен відтворювати, насамперед, картину її духовного життя. Рівень буття суб'єкта – це рівень ціннісно-сислової детермінації у світі цінностей та сенсів. Як вказують Б. Братусь, М. Савчин, для особистості «основна площина руху – морально-ціннісна» [11, с. 164].

Особливу увагу дослідники звертають на те, що самовизначення особистості відбувається не лише стосовно окремих подій, але свого життя загалом і пов'язане із набуттям стійкості, інтегрованості системи її ставлень. Пронизуючи свідомість, світогляд, ставлення зумовляють логіку організації нею свого життя та управління ним.

I. Бех, категорію «ставлення» також вважає основною для процесу розвитку особистості, оскільки за її допомогою розкривається формування смислового зв'язку, єдності людини та світу, а також самої сутності цієї єдності [2]. Особистість в даному контексті виступає регуляторною системою, що конституюється функціями виділення суб'єктом себе з оточуючого світу, структурування своїх зв'язків з ним, підкорення своєї життєдіяльності стійкій структурі цих зв'язків. Вона є носієм реальних форм світоставлення, а елементами в особистісній структурі, які їх відображають, є ціннісно-смілова сфера особистості. Отже, у процесі буття особистість розбудовує у собі не лише зовнішні, але й внутрішні форми життя, систему ставлень.

Дане поняття складне та багатогранне, тому трактується у психології неоднозначно. Дослідженню сутності ставлень, їхнього місця у структурі особистості, особливостей формування і проявів присвячені роботи багатьох психологів та педагогів (А. Люблінська, А. Макаренко, С. Максименко, В. Павловська, В. Сухомлинский та інші). Важливими є висновки вчених про те, що з усієї сукупності об'єктивних зв'язків зі світом особистість виділяє значущі для себе, пов'язані із задоволенням її потреб, тому основою суб'єктивного ставлення є відображення потреб в об'єктах і явищах світу, оцінка

того смислу, який вони несуть для неї. На думку науковців-психологів, протягом життя у суспільстві у кожної особистості формується багаторівнева система ставлень як суб'єктивний простір. Визнаним є факт, що вона включає у себе певні складові: ставлення до світу, праці, інших людей, самого себе і, в результаті, до власного життя (Б. Братусь, О. Кононко, Т. Титаренко та інші).

Суто людська диференціація світу через пізнання його цілісності є важливим аспектом усієї історії становлення і розвитку особистості, умовою цілеспрямованої діяльності, реалізації способу здійснення буття. Як зазначає С. Максименко, активність людини проявляється на основі набуття уявлень про предметний світ, неусвідомленої впевненості у його константності, а також суб'єктивного «вписування» себе у різні аспекти цього світу. Результатом диференціації образу світу, згідно з М. Раусте фон Вріхтом, є визначення Я-концепції, коли образ-Я стає її частиною, включаючи уявлення про власне Я та його зв'язки з оточуючою дійсністю.

Реалізація певних стратегій поведінки, здійснення діяльності у суспільстві потребує систематичного опису структур соціального світу, тому особистість має потребу в інтегрованому уявленні про оточуючий світ, його цілісному образі. Отже, образ світу є важливим феноменом розвитку психіки, особливостей сприймання світу і його пізнання, забезпечує становлення суб'єкта діяльності у соціальному просторі, формування своєї особистості, а також розбудову соціального світу як умови буття.

Саме суб'єктне ставлення особистості до власного життя є визначальним і займає чільне місце в ієрархії життєставлень. Зміст,

специфіку об'єктивно-суб'єктивного зв'язку особистості з умовами існування репрезентують її ціннісно-сміслові ставлення [6]. Суб'єкт, гармонійний у своїх ставленнях до світу і себе, визначає власну позицію у світі, утверджує її, здійснюючи відповідні вчинки [2]. Отже, інтеграція ставлень забезпечує прояв активної соціальної вибірковості поведінки особистості, є ознакою сформованої позиції особистості як суспільного суб'єкта.

На думку А. Коваленко та М. Корнева, складові позиції виступають насамперед регуляторами поведінки особистості, а також рушійною силою її соціально-психологічного розвитку. Реалізуючись у суспільній практиці, позиція втілюється у певних рисах характеру, таких як комунікативні (ставлення до інших), суб'єктно-діяльнісні (ставлення до предметного світу) та рефлексивні (ставлення людини до самої себе). Останні, найважливіші, завершують формування структури характеру людини, таким чином забезпечуючи його цілісність, здатність до саморегуляції, створюючи відносну автономність особистості у суспільстві.

Аналіз психологічної літератури, присвяченої проблемі позиції особистості, дає можливість виокремити кілька підходів до розуміння даного поняття. У психології вирізняють три основні аспекти у трактуванні його змісту вітчизняними психологами:

1. Соціальна позиція як становище у суспільстві, суть якої полягає у взаємодії уявлень особистості про систему суспільних відносин, норм, цінностей і своє місце у соціумі.

2. Особистісна позиція – інтеграція домінуючих вибіркового ставлень до дійсності загалом або різних її сфер.

3. Життєва позиція як спосіб самовизначення особистості у житті, який відповідає її основним потребам, узагальнений на основі її життєвих цінностей [3, 9, 11].

В. Армавічюте вважає критеріями сформованості особистісної позиції глибину знань про моральні норми, обґрунтоване ставлення до них, інтенсивність морально-вольових устремлінь до їхньої реалізації, стабільність моральних вчинків, спрямованість мотивації на них. На думку Б. Бітінаса, критеріями функціонування особистості у соціумі є рівень інтерналізації її моральних цінностей, коли вони перетворюються на зміст особистості, домінанти її життєствердження. Тому варто ще раз зауважити, що питання дослідження процесу особистісного становлення повинні бути пов'язані з моральною позицією людини, її здатністю передбачати наслідки своїх дій та вчинків, відповідати за них [2].

Одним із варіантів особистісної позиції є суб'єктна позиція (І. Бех, З. Карпенко О. Кононко, Т. Титаренко). Вона проявляється як схильність особистості приймати на себе суб'єктні функції у взаємодії з іншими, здатність організовувати і надавати подіям бажаного напрямку. Тому категорія «позиція» сутнісно передбачає активність самого суб'єкта ставлень.

Отже, вся сукупність ставлень особистості до світу є підґрунтям для розбудови інших її важливих структур, оскільки вони (ставлення) засвідчують, які саме цінності набувають значущості та особистісного смислу [9]. Зважаючи на це, процес становлення особистості можна розглядати як насичення змісту свідомості соціальними установками та ціннісними орієнтаціями, а також розвиток здатності їх усвідомлювати.

Формування життєвої позиції забезпечує усвідомлення зростаючою особистістю того, ким вона є і ким може стати (завдяки своїм особистісним властивостям, здібностям), чого хоче (цілі, життєві плани, ідеали), яким способом зреалізувати задумане у контексті суспільних вимог. Без сумніву, життєва позиція як чітке, гнучке, творче розуміння реального життя у всій його складності за умов різноаспектної багатовимірної дійсності зумовляє активне світоперетворення. Вона інтегрує досвід особистості, визначає широту «освоюваного» нею простору, зумовляє перехід від афективного переживання до все більш рефлексивного усвідомлення власного становища у системі взаємин з іншими, орієнтацію на змістові його компоненти. Життєва позиція спричинює не лише засвоєння цілей, задач, заданих системою соціальних вимог та очікувань, а й оволодіння засобами їхнього досягнення. У ній узгоджуються пізнавальний та ціннісний компоненти освоєння світу, що зумовляє спосіб прокладання свого життєвого шляху зростаючою особистістю.

На думку І. Беха, показником того, що особистість володіє цінностями як власними якостями, є система її духовно-моральних детермінант, яка повинна виконувати у життєдіяльності особистості роль регулятора поведінки, чинити на неї мотиваційний тиск, стимулювати до безпосередньої морально-етичної активності. Таким чином, в процесі розвитку особистості зовнішня по відношенні до людини суспільна цінність із змісту свідомості повинна перетворюватися у зміст її життя [2]. Соціальні цінності та норми набувають форми ціннісних орієнтацій особистості, визначають її загальну оцінку світу і себе у ньому, характеризують

вибір основних ліній самореалізації особистості як визначальних напрямків її життєвого шляху. Свідомо прийняті ціннісні орієнтації стають сенсожиттєвими, постійно спрямовуючи життя особистості. Ставлення до інших як до суб'єктів, насамперед, характеризує особистість як етичного суб'єкта, здатного широко будувати взаємини з іншими, враховувати їхні наміри, бажання, виробляти позицію співробітництва. Саме це стає метою життя, а власне самовдосконалення – результатом реальних справ [6].

Сутність суб'єкта, що споглядає, пізнає, творить оточуючий світ і самого себе висвітлюють цінності особистості, оскільки вони є одним із основних механізмів взаємодії людини із суспільством, зокрема з культурою як світом втілених цінностей. Власне ціннісно-цільовий підхід особистості до своєї психіки дозволяє говорити про неї як про суб'єкта життєдіяльності – свідомого, осмисленого у своїх цілях, засобах та результатах [13]. З огляду на це, життєвий шлях є свідомо побудованим і практично прожитим особистістю на основі усвідомлення його смислу і свого місця у світі. Організація власного життя будується як творче переосмислення наявних способів самореалізації, вихід за межі раніше доступного [6].

Розуміння будови оточуючого світу, осягнення сфер і форм людського життя відповідно до ціннісних орієнтацій зумовлює здатність людини осмислити своє становище у світі, вибудувати життєву стратегію, віднайти смисл життя. Саме так суб'єкт творить свою буттєвість власними зусиллями [6].

Т. Титаренко зазначає у цьому контексті, що людина не може залишатися байдужою до власного життя, тому особливості її життєвого шляху визначає активність у розбудові біографії, коли в

результаті переживання власного буття кожен вчинок особистості стає відображенням глибинного, відповідального ставлення до нього. Під таким кутом зору О. Кононко вводить поняття «особистісного буття» як об'єктивовану в активних за формою та моральних за змістом життєвियाвах повноту життя особистості, її соціально-психологічне функціонування на рівні своєї індивідуальної «вершини» – найвищого особистісного рівня розвитку [7].

Свідоме життя особистості як суб'єкта розгортається на основі найвищої форми розвитку свідомості – самосвідомості як відносно самостійної внутрішньої діяльності, регулятора індивідуального саморозвитку. На думку В. Роменця, лише з розвитком свідомості, самосвідомості особистістю все більше осмислюється власне буття, розвивається здатність розмірковувати над своїм місцем у світі [5]. У такому контексті важливою ознакою процесу формування особистості є потреба у створенні свого «внутрішнього феноменального світу», свого «Я», а також розуміння та прийняття самого себе у контексті суспільних відносин. Для цього внутрішній світ особистості повинен нею системно структуруватися, набувати цілісного способу бачення та адекватної оцінки світу, суб'єктивні ставлення повинні ставати стійкими, що є умовою процесу усвідомленого самовизначення у цьому світі.

Висновки.

1. Глибоке пізнання зовнішнього світу особистістю, людської культури зокрема допомагає сформувати образ світу як важливу компоненту свідомості.

2. Можливості оволодівати цінностями, нормами, способами діяльності, спілкування, еталонами і способами самооцінювання забезпечують набуття способів і форм самосвідомості, (спроможності оцінити себе, сформувані ставлення до себе, до свого життя загалом).

3. Епіцентром свідомості і самосвідомості стає «Я», яке виступає в якості спостерігача, діяча, а відтак є джерелом усвідомлення себе як творця і автора свого життя у контексті суб'єктного самовизначення.

Перспективи подальших розвідок. Осмислення власного життєвого шляху як процес усвідомлення себе, свого місця у контексті мінливих умов життя як нескінченного ряду цілей та способів їхнього досягнення у системі людських взаємин. Тому важливо дослідити механізми впорядкування, узгодження, стабілізації емоційно-ціннісних ставлень суб'єкта у життєвій позиції не лише до себе, але і до інших як до суб'єктів, як пізнання інших у діяльності, спілкуванні в контексті інтеграції системи «Ми», досягнення її гармонії та балансу.

### **Література**

1. Адамська З. Психолого-педагогічні засади розвитку суб'єктності в майбутніх психологів. *Становлення культури життєвого самовизначення сучасної молоді: психологічна теорія і практика* : монографія / за ред. Г.К. Радчук. ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 264-295.

2. Бех І. Д. Категорія "ставлення" в контексті розвитку образу "Я" особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 3 (16). С. 9–

21.

3. Боришевський М. М. Психологічні механізми розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 3. С. 26–33.

4. Горак Г. І. Стратегія життя. Київ : Укр. центр духовної культури, 2001. 172 с.

5. Карпенко З. С. Аксіопсихологія особистості. Київ : Міжнар. фін. агенція, 1998. 216 с.

6. Кічук А. І. Ціннісне ставлення як психологічний феномен. *Психологія і суспільство*. 2006. № 3. С. 80–85.

7. Кононко О. Л. Ціннісне ставлення до себе. *Мистецтво життєтворчості особистості*. Київ, 1997. С. 96–126.

8. Психологія самосвідомості: історія, сучасний стан та перспективи дослідження / за ред. С. Д. Максименка, М. Й. Боришевського. Київ : Руга, 1999. 126 с.

9. Радчук Г.К. Аксіопсихологія вищої школи : монографія. Тернопіль, ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2014. 380 с.

10. Роменець В. А. Життя і смерть: осягнення розумом і вірою. 2-е вид. Київ : Либідь, 2003. 232 с.

11. Рубинштейн С. А. Самосознание личности и ее жизненный путь. *Психология личности* : тексты / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырея. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. С. 127–131.

12. Савчин М.В. Духовний потенціал людини. Івано-Франківськ: Вид-во «Плай» Прикарпатського у-ту, 2001. 203 с.

13. Татенко В. А. Психология в субъектном измерении. К. : Просвіта, 1996. 404 с.

14. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за

межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с.

**Мирослава ВІННИЧУК**

## **ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ДО ДІАЛОГІЗАЦІЇ ОСВІТИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Важливим компонентом педагогічної діяльності є педагогічне спілкування. Саме ця активність створює між вчителем і учнем специфічні стосунки, що опосередковані навчальним предметом. Однак часто цей процес перетворюється на формальний акт передачі інформації, що, по своїй суті, не є дією освітнього характеру. Оскільки для сучасного українського суспільства актуальними є гуманістичні цінності, а система освіти тяжіє до гуманітарної парадигми, де і задекларовані ці постулати, виникає необхідність у підготовці спеціалістів, які використовуватимуть у своїй практиці освітній діалог.

Однією з умов успішного розвитку студента у професійній сфері є відповідність його внутрішніх уявлень об'єктивній картині педагогічної діяльності. Якщо ж ці уявлення викривлені через стан неготовності до праці, існує ризик появи професійних деформацій.

Зауважимо, що у фаховій літературі представлено широкий аналіз уявлень студентів про майбутню професію (О. Бондаренко, С. Васильківська, Т. Говорун, А. Деркач, В. Карікаш, З. Карпенко, О. Коханова, В. Семіченко, Т. Яценко, М. Сурякова та ін.), однак висвітлення цієї проблеми через призму діалогічного підходу в освіті вважаємо недостатнім.

На актуальність ідеї діалогу як екзистенційної характеристики, процесуально-динамічної основи життєдіяльності,